

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ ДО БАТЬКІВСТВА У СТУДЕНТІВ КЛАСИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В ПОЗААУДИТОРНІЙ ВИХОВНІЙ РОБОТІ

У статті обґрунтовано педагогічні умови формування відповідального ставлення до батьківства у студентів класичного університету в позааудиторній виховній роботі. Відзначено, що ефективному формуванню відповідального ставлення до батьківства у студентів сприятиме реалізація в позааудиторній виховній роботі університету наступних педагогічних умов: формування у студентів позитивної мотивації та потреби у відповідальному батьківстві; оновлення (модифікація) змісту позааудиторної виховної роботи; використання інтерактивних форм і методів формування відповідального ставлення до батьківства.

Ключові слова: батьківство, відповідальне батьківство, відповідальне ставлення до батьківства, позааудиторна робота, виховна робота, формування відповідального ставлення до батьківства, педагогічні умови формування відповідального ставлення до батьківства.

В статье обосновано педагогические условия формирования ответственного отношения к родительству у студентов классического университета во внеаудиторной воспитательной работе. Отмечено, что эффективному формированию ответственного отношения к родительству у студентов будет способствовать реализация во внеаудиторной воспитательной работе университета следующих педагогических условий: формирование у студентов позитивной мотивации и потребности в ответственном родительстве; обновление (модификация) содержания внеаудиторной воспитательной работы; использование интерактивных форм и методов формирования ответственного отношения к родительству.

Ключевые слова: родительство, ответственное родительство, ответственное отношение к родительству, внеаудиторная работа, воспитательная работа, формирование ответственного отношения к родительству, педагогические условия формирования ответственного отношения к родительству.

Pedagogical terms of forming responsible attitude towards parenthood among students of classical university in extracurricular educational activities are determined. Formation of a responsible attitude to paternity the students considered as purposeful, controlled process and multifaceted impact on the consciousness, feelings and will of individual student to transform subjective personal values paternity super whole education in his totality resistant properties and qualities necessary future father / mother. It is noted that the

effective formation of a responsible attitude to the students paternity facilitate implementation in extracurricular educational work of university teachers following conditions: formation of students' positive motivation and the need for responsible paternity; modifying the contents of extracurricular educational work; interactive forms and methods of forming a responsible attitude to paternity; effective management of the process of forming a responsible attitude to paternity in university students.

Key words: *paternity, responsible paternity, responsible attitude to paternity, extracurricular work, educational activities, forming a responsible attitude to paternity, pedagogical terms of forming a responsible attitude to paternity.*

Постановка проблеми. Одним з основних завдань сучасної вищої освіти України є виховання особистості, підготовленої до виконання ролей громадянина, трудівника, товариша, патріота своєї країни та сім'янина, про що наголошується в Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти України, Концепції педагогічної освіти тощо. Виконання цього завдання можливе за умов модернізації позааудиторної виховної роботи, участь у якій забезпечує розвиток внутрішнього потенціалу та задоволення особистісних потреб студентів. Важливим напрямом позааудиторної виховної роботи в університеті є підготовка молоді до сімейного життя, формування адекватних уявлень про відповідальне ставлення до виконання ролей батька/матері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Рушійною силою будь-якого педагогічного процесу є наявність відповідних педагогічних умов. Проблема сутнісного та змістового аналізу поняття педагогічних умов розглядається науковцями з різних аспектів. Так дослідження педагогічних умов професійної підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах розглядає А. Алексюк, А. Дьомін, В. Лузан; застосування інформаційних технологій у навчальному процесі вищих навчальних закладів – Р. Гуревич, М. Козяр, В. Монахов, В. Стрельников, Н. Тверезовська. Соціально-педагогічні умови формування відповідального ставлення до батьківства у молодого подружжя розкриваються у дослідженнях О. Лещенко, технології формування у молоді усвідомленого батьківства в діяльності територіальної громади аналізує Н. Островська. Проте, глибшого обґрунтування потребують педагогічні умови формування відповідального ставлення до батьківства в студентів університету у виховній роботі.

Мета статті полягає в обґрунтуванні педагогічних умов формування відповідального ставлення до батьківства у студентів класичного університету в позааудиторній виховній роботі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідальне ставлення до батьківства визначаємо як інтегральну психологічну властивість особистості, що базується на самоповазі, усвідомленні власного життєвого сімейного вибору й готовності брати на себе

відповідальність за виконання батьківських функцій та виховання власних дітей. Відповідальне ставлення до батьківства визначається як стан рівноваги між вимогами, що висувуються перед особистістю у період дорослішання з боку суспільства, середовища, в якому вона перебуває та її можливостями. Тобто це необхідна й достатня, у цей віковий період, сформованість батьківських знань, умінь та навичок, необхідних для ефективного виконання батьківських функцій. Тому необхідно в середовищі університету створити такі умови, за яких процес формування відповідального ставлення до батьківства буде ефективним.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови зазначається, що умова – це «необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь» [2, с. 632]. До умов зазвичай відносять зовнішні та (або) внутрішні обставини, те, від чого що-небудь, залежить [8]. У свою чергу, Ю. Бабанський педагогічні умови визначає як «ситуацію, в якій компоненти навчального процесу репрезентовані в найліпшій взаємодії і, яка дає можливість викладачу плідно викладати, керувати навчальним процесом, а студентам успішно навчатися» [1].

У контексті нашого дослідження, логічним є твердження, що коли говориться про педагогічні умови формування відповідального ставлення до батьківства, то, насамперед, йдеться про зовнішні та внутрішні обставини, пов'язані з організацією позааудиторної роботи в університеті, в якій відбувається пізнавальна, навчальна, науково-дослідницька, практична діяльність студентів, спрямована на формування в них професійних знань, умінь і навичок, професійної компетентності, без яких формування відповідального ставлення до батьківства неможливе. При створенні конструкції таких умов ми виходили з урахування активного впливу зовнішнього середовища на студентів, концепції їх взаємодії у межах позааудиторної виховної роботи.

У процесі обґрунтування педагогічних умов ми опирались на твердження Л. Виготського про те, що психічні функції – такі, як увага, пам'ять, мислення, воля, відповідальність та ін., – не є внутрішніми з самого початку [4]. Вони формуються внаслідок оволодіння зовнішніми засобами культурної поведінки та мислення, які Л. Виготський називав знаками. Формування вищих психічних функцій, за його твердженням, відбувається у процесі спілкування людей, яке і є вихованням. Аналізуючи далі, Л. Виготський зазначає, що вищі психічні функції виникають і розвиваються у процесі виховання та навчання і не можуть виникнути інакше: вони не властиві людині від народження [4].

Оскільки позааудиторна виховна робота базується на принципах добровільності, ініціативності, самостійності студентів, то важливим нами визначено мотивування молоді до оволодіння цілісною системою знань про батьківство та батьківські функції, про необхідність відповідальності у виборі свого життєвого шляху, в тому числі і сімейного; про необхідність формування відповідальної поведінки по відношенню себе, інших людей і

суспільства в цілому. За нашим переконанням, формування відповідального ставлення до батьківства проходить довгий шлях в онтогенетичному розвитку особистості, в ході якого відбувається перетворення зовнішніх соціальних форм поведінки у внутрішню форму індивідуальної свідомості – «вростання ззовні всередину». Таким чином, мотивування до потреби у батьківстві ми спрямовували на формування внутрішньої потреби у студентів бути батьками. Отже, однією з педагогічних умов ефективного формування у студентів класичного університету відповідального ставлення до батьківства в позааудиторній виховній роботі є формування у них позитивної мотивації до відповідального батьківства та внутрішньої потреби у батьківстві.

Як зазначає А. Маслоу, мотивація – це «генетичне прагнення людини до самореалізації відповідно до її вроджених здібностей до певних видів діяльності і наполегливість в оволодінні ними на творчому рівні. Це активне і стійке прагнення, на думку автора, реалізується в реальних досягненнях тільки тоді, коли виникають (створюються) необхідні умови для цього. В іншому випадку самореалізація більшою або меншою мірою «гальмується» немотивованими видами діяльності, досягнення яких не можуть перевищувати виконавського рівня» **[Ошибка! Источник ссылки не найден., с. 16]**. Нами встановлено, що в основі будь-якої мотивації лежать потреби особистості. У психолого-педагогічних дослідженнях розрізняють два види потреб: фізіологічні, які забезпечують фізіологічне існування організму, і психологічні (в діяльності, спілкуванні, лідерстві, визнанні і т.п.) [2, с. 42]. Рівнем задоволення обох видів потреб є рівень активності особистості, повнота усвідомлення нею своєї відповідальності. Тому вагому роль у формуванні мотивації студентів до активного засвоєння знань про батьківство відіграє потреба в емоційному контакті, яка дає їм змогу відчувати себе корисними іншим людям та суспільству в цілому.

Як свідчить аналіз психологічної літератури (Ю. Борисенко, С. Рубінштейн, Р. Гурко та ін.) батьківство як сукупність соціальних та індивідуальних характеристик особистості, що включають всі рівні життєдіяльності людини, взаємообумовлене як об'єктивними (потреби, потяги, бажання, установки), так і суб'єктивними характеристиками особистості (ціннісними орієнтаціями, світоглядом, а також з образом Я (реальним, ідеальним, соціальним), Я-концепцією особистості, її самооцінкою). Тому необхідність формування в студентства потреби в усвідомленні себе батьками зумовлює усвідомлення необхідності жити відповідно соціальним нормам. У вихованні відповідального ставлення до батьківства багато залежить від того, наскільки майбутні ролі батьків будуть сприйматися особистістю. Йдеться про особистісне прийняття молоддю ролей батьків та інтерналізації їх конкретною особистістю.

За нашим переконанням, студентська молодь перебуває у тому віковому періоді, який дуже чутливий до будь-яких зовнішніх впливів. Маючи певні світоглядні установки й орієнтири, що визначають їхне

світосприйняття та, які сформувалися під впливом батьків у досить ранньому віці, студенти уже свідомо підходять до вибору власних життєвих позицій, які не є незмінними й залежать від вільного, усвідомленого вибору особистості. Як свідчить аналіз поглядів Ю. Борисенка, на сьогодні для більшої частини цієї вікової групи домінуючою є позиція інфантилізму (небажання брати відповідальність за свої вчинки), споживацьке ставлення до життя і суспільства, яка характеризується позицією «хочу», «мені винні», а не «що я можу зробити» для того, щоб мати щось [2]. Це, на нашу думку, закладає безвідповідальне ставлення й до питань пов'язаних із раннім статевим життям, небажаним батьківством як наслідком раннього статевого життя, відсутність культури стевих відносин, вагітністю, народженням дітей, їх подальшим розвитком і вихованням, в силу того, що молодь ще сама соціально-психологічно не готова до цього. Зміст виховної роботи ми спрямовували на формування у студентства системи знань, умінь та навичок саме відповідальності у ставленні до батьківства. Тому, другою умовою ефективного формування відповідального ставлення до батьківства є оновлення (модифікація) змісту позааудиторної виховної роботи в університеті, шляхом участі студентів загальноуніверситетських заходах та у діяльності клубу «Щасливе батьківство».

Добір змісту роботи клубу передбачав визначення оптимального обсягу інформації, системи знань, умінь для ефективного оволодіння студентами навичками відповідального ставлення до батьківства, зважаючи на вихідний (тобто вже наявний) рівень їх обізнаності у контексті відповідальності у майбутньому батьківстві. У процесі визначення змісту нами враховано, що діяльність у юнацькому віці (навчальна, соціальна, самотворча, спілкування як особливий вид діяльності) буде конструктивною, якщо відображатиме проблеми становлення особистості як майбутніх батьків й, відповідно, буде проблемною за змістом, соціально зорієнтованою та спрямованою на чітке визначення власної позиції, поєднуюватиме особистісні інтереси й суспільну необхідність, забезпечуватиме свободу вибору особистістю батьківських установок, поглядів, переконань, сприятиме пошуку студентом себе як особистості [5]. Молодь, замислюючись над питанням про сутність життя, батьківства, виховання майбутніх дітей, розмірковували одночасно й над спрямованістю суспільного розвитку загалом, і над конкретною метою життя. Тобто у роботі клубу ми прагнули виховувати у студентів єдність свідомості та діяльності. Адже, за нашим переконанням, механізм підтримання внутрішньої узгодженості поглядів пояснює, яким чином поведінка індивіда може змінювати його установки.

Головна мета розробленої нами програми студентського клубу «Щасливе батьківство» – формування у студентів класичного університету відповідального ставлення до батьківства. У цьому контексті позааудиторна клубна робота нами вибудовувалася в такий спосіб, щоб створювати умови для максимального розвитку кожним студентом своїх здібностей та

можливостей.

У працях Б. Ананьєва, І. Беха, М. Боришевського, В. Мясичева, С. Рубінштейна та багатьох інших науковців наголошується на тому, що основним об'єктом ставлення людини є інша людина і суспільство. За цих умов ми прагнули створювати ситуації реальної відповідальності, в основі яких є інтерес особистості до процесу та результатів своєї діяльності. У кожного учасника клубу ми виховували прагнення стати суб'єктом предметно-практичної діяльності. Оскільки така ситуація виникає за умови, коли мета, зміст й організація клубної виховної роботи дозволяє студентам задовольнити потреби у співробітництві та в досягненні, тому нами використовувалися такі методи на форми виховної роботи, які сприяли засвоєнню суспільних норм і правил поведінки, формування у них відповідальної свідомості.

Наступною умовою формування відповідального ставлення до батьківства є реалізація інтерактивних форм і методів у позааудиторній виховній роботі з окресленої проблеми. Нами було використано методи та форми виховання, спрямовані на суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників педагогічного процесу з метою формування відповідальності особистості студента, толерантності, емпатії, рефлексії, соціальної активності та здатності до саморегуляції; орієнтовані на задоволення потреби особистості в успіху діяльності, що передбачає прогнозування життєвих ситуацій в майбутній сімейних відносинах. За нашим переконанням, саме потреба у досягненні розуміється студентами як притаманне прагнення до успіху в діяльності, в змаганні з партнерами з орієнтацією на певну кількість досягнутих результатів [5, с. 26]. А відтак, практична діяльність студентів-учасників клубу містила у собі набір різних видів прав, що відображали їхню суспільно-значиму діяльність. Залучення молоді до активного взаємовідповідального спілкування в процесі діяльності клубу «Щасливе батьківство» за допомогою різних видів вправ значно активізувало і спілкування в студентському середовищі, що, в свою чергу, сприяло кращому засвоєнню суспільних норм і правил поведінки, формуванню відповідальної свідомості особистості та відповідального ставлення до батьківства.

Так, ефективним у формуванні відповідального ставлення до батьківства стало впровадження у роботі клубу як традиційних (бесід, лекцій, розповідей, пояснень, вправ), так й інтерактивних (сократівських діалогів, дебатів, моделювання конкретних ситуацій, дискусій у стилі телевізійного ток-шоу та у формі симпозіуму, методу можливих варіантів «Дерева рішень», «Мозкової атаки», методу проєктів, методу кейсів, тренінгу) методів виховання.

Дієвим у формуванні відповідального ставлення до батьківства став метод інформаційного діалогу, що полягав у обміні найрізноманітнішою інформацією з проблеми відповідального батьківства між його учасниками. У процесі реалізації методу активізувалося формування позитивного ставлення до тих об'єктів та способів поведінки, які

супроводжувалися позитивними емоціями, і негативного до тих, що викликали негативні емоції, наприклад «Щасливе батьківство, яке воно?», «Розуміння між подружжям і дітьми», «Щасливий той, хто має дітей», «Діти – квіти життя» та ін.

Самі студенти ставали ініціаторами та активними учасниками бесід на теми: «Відповідальне батьківство, його основні ознаки», «Чи легко бути батьками?», «Батьківська відповідальність і відповідальне батьківство», «Авторитет і авторитарність батька (матері)», «Що означає любити дитину?» тощо. Особливий інтерес у студентів викликало проведення відвертих розмов на теми: «Дитина народжується в любові», «Що треба для сімейного щастя?», «Чи готова(ий) я стати хорошою мамою (хорошим батьком)?», «Дитина не тільки готується до життя – вона вже живе (Ш. Амонашвілі)» тощо[7].

Особлива роль у реалізації програми клубу «Щасливе батьківство» нами була відведена тренінговим заняттям, які, за нашим висновком, є провідними формами організації позааудиторної виховної роботи. У змісті роботи клубу враховано, що тренінг має бути ретельно спланованим процесом надання чи поповнення знань, відпрацювання умінь і навичок, зміни чи оновлення певних ставлень, поглядів і переконань. Так, ефективними стали тренінгові заняття на теми: гра-тренінг «Мама на вибір», «Я – хороший батько!», тренінг зрілого батьківства та материнства, тренінг для майбутніх батьків «Усвідомлене й відповідальне батьківство».

Поряд з діяльністю в аудиторії, студенти, в межах участі у роботі клубу, залучались до суспільно-корисної милосердної діяльності, а саме: благодійних акцій «Милосердя», «Серцем до серця», «Чужих дітей не буває», «Діти вулиці»; ярмарок солідарності, ярмарок-продажів саморобок, благодійних марафонів тощо.

Крім охарактеризованих вище форм і методів формування у студентів відповідального ставлення до батьківства, які застосовувалися у ході занять клубу «Щасливе батьківство», студенти залучались до проведення загальноуніверситетських виховних заходів, а саме: брейн-рингів, практикуму мережевого спілкування; проведення систематичного тестування з метою розвитку в студентів самооцінки, самовиховання, відповідальності, рефлексії.

Отже, використання у позааудиторній виховній роботі різноманітних інтерактивних форм та методів, що ґрунтувались на принципі поєднання педагогічного керівництва з розвитком активності, самостійності та ініціативності, сприяло формуванню у студентів усіх компонентів відповідального ставлення до батьківства, особливо його мотиваційно-ціннісної, когнітивно-інтелектуальної та діяльнісно-поведінкової складових.

Особлива увага в реалізації програми діяльності клубу нами відводилася його керівникові, дії якого, за нашим задумом, спрямовувалися як на діагностику сформованості у студентів відповідального ставлення до батьківства, так і на його розвиток. Тому, наступною умовою формування відповідального ставлення до батьківства у студентів університету нами

визначено ефективно управління цим процесом компетентним викладачем. Ми ставили значні вимоги до керівника клубу. Він був взірцем толерантності, комунікабельності, гуманності, поваги, рівності у спілкуванні, співпраці у взаємодії зі студентами; мав високий рівень соціального інтелекту, володів рефлексією; характеризувався як зріла, сформована особистість, якій притаманні особистісна відповідальність та такі педагогічні якості й здібності, які сприяли формуванню у студентів відповідальності, в тому числі і до батьківства [7].

Висновки і перспективи. Отже, формування відповідального ставлення до батьківства нами розглядається як цілеспрямований, керований та багатоаспектний процес впливу на свідомість, почуття, волю особистості студента з метою трансформації суб'єктивно особистісних цінностей батьківства у надіндивідуальне ціле, виховання у нього сукупності стійких властивостей та якостей, необхідних у майбутньому батькові/матері. Для того, щоб цей процес був ефективним, важливим є дотримання наступних педагогічних умов: формування у студентів позитивної мотивації та потреби у відповідальному батьківстві; оновлення (модифікація) змісту виховної роботи; використання інтерактивних форм і методів формування відповідального ставлення до батьківства; ефективне управління процесом формування відповідального ставлення до батьківства у студентів університету компетентним викладачем. Досліджувана проблема не висвітлює всіх аспектів окресленого питання. Наука третього тисячоліття вимагає комплексних підходів та досліджень проблем експериментальної перевірки реалізації педагогічних умов формування відповідального ставлення до батьківства у студентської молоді в позааудиторній виховній роботі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабанский Ю. К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований / Ю. К. Бабанский. – М. : Педагогика, 1982. – 192 с.
2. Борисенко Ю. В. Психология отцовства / Ю. В. Борисенко. – Москва-Обнинск : «ИГ-СОЦИН», 2007. – 220 с.
3. Великий тлумачний словник української мови / уклад. і головн. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
4. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский – М. : Педагогика, 1991. – 480 с.
5. Кон И. С. В поисках себя: Личность и ее самосознание / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1984. – 335 с.
6. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / А. Маслоу. – М. : Смысл, 1998. – 425 с.
7. Смалько О. В. Формування відповідального ставлення до батьківства у студентів класичного університету / О. В. Смалько // Навчально-методичне видання. – Луцьк, «Вежа-друк», 2014. – 92 с.
8. Тлумачний словник української мови: понад 12 500 статей (близько 40 000 слів) / [за ред. В. С. Калашника]. – 2-ге вид., випр. і доп. – Х. : Прапор, 2006. – 992 с.